

Didaktika českého jazyka i literatury

Adam Veřmiřovský

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY, PdF MU

Didaktika českého jazyka i literatury

Kudy k celostní didaktice češtiny?

Adam Veřmiřovský

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY, PdF MU

- didaktika

- didaktika
- bohemistika (obecná lgv., celost. filologie)

- didaktika
- bohemistika (obecná lgv., celost. filologie)
- nenásilná komunikace

- didaktika
- bohemistika (obecná lgv., celost. filologie)
- nenásilná komunikace

- propojení

Motivace

Motivace

- najít způsob, jak obohatit současný model výuky češtiny o rozměry **komunikační**

Motivace

- najít způsob, jak obohatit současný model výuky češtiny o rozměry **komunikační**, zachovat přitom i hodnoty, které přinesly přístupy předchozí, obzvláště **diferenční**

Motivace

- najít způsob, jak obohatit současný model výuky češtiny o rozměry **komunikační**, zachovat přitom i hodnoty, které přinesly přístupy předchozí, obzvláště **diferenční**
- formulovat **celostní** uchopení didaktiky čj

Motivace

- najít způsob, jak obohatit současný model výuky češtiny o rozměry **komunikační**, zachovat přitom i hodnoty, které přinesly přístupy předchozí, obzvláště **diferenční**
- formulovat **celostní** uchopení didaktiky čj
- potažmo jakéhokoli mateřského jazyka...

Východiska

Východiska

- vycházím z **diferenčních** přístupů
strukturalistických

—

—

•

Východiska

- vycházím z **diferenčních** přístupů
strukturalistických
  - celostní filologie
  -
-

Východiska

- vycházím z **diferenčních** přístupů strukturalistických
  - celostní filologie
  - interpretační sémantika
-

Východiska

- vycházím z **diferenčních** přístupů
strukturalistických
  - celostní filologie
  - interpretační sémantika
- pragmatických

Východiska

- vycházím z **diferenčních** přístupů strukturalistických
  - celostní filologie
  - interpretační sémantika
- pragmatických, s nimiž je v souladu koncept tzv. *nenásilné komunikace*

Nenásilná komunikace

- „Nenásilka“ a její kořeny:

Nenásilná komunikace

- „Nenásilka“ a její kořeny:
- psycholog **Carl Rogers** (1902–1987)
— mj. *learner-centered teaching*

Nenásilná komunikace

- „Nenásilka“ a její kořeny:
- psycholog **Carl Rogers** (1902–1987)
— mj. *learner-centered teaching*
- jeho žák **Marshall B. Rosenberg** (1934–2015)
— *nonviolent communication*
(něm. *Mediative Kommunikation*)

Snaha

- propojit didaktiku, bohemistiku a nenásilku tak, aby výsledek byl aplikovatelný na ZŠ/SŠ a zároveň aby byl v souladu s výstupy RVP

Odkud začít?

Odkud začít?

- Od cíle

Odkud začít?

- Od cíle (konkrétního):

Odkud začít?

- Od cíle (konkrétního): předvést konkrétní možné propojení výuky českého jazyka (ve všech jeho složkách, tedy celostně)

Odkud začít?

- Od cíle (konkrétního): předvést konkrétní možné propojení výuky českého jazyka (ve všech jeho složkách, tedy celostně) s konceptem nenásilné komunikace (jejž do celostního pojetí tímto navrhujeme zahrnout).

Možný efekt

Možný efekt

- snížení počtu sebevražd mezi mládeží

Možný efekt

- snížení počtu sebevražd mezi mládeží
- snížení výskytu šikany na školách

Možný efekt

- snížení počtu sebevražd mezi mládeží
- snížení výskytu šikany na školách
- rozvoj komunikačních dovedností žactva v reálné komunikaci

Možný efekt

- snížení počtu sebevražd mezi mládeží
- snížení výskytu šikany na školách
- rozvoj komunikačních dovedností žactva v reálné komunikaci
- nikoliv jen v učebnicích a prac. sešitech

Možný efekt

- snížení počtu sebevražd mezi mládeží
- snížení výskytu šikany na školách
- rozvoj komunikačních dovedností žactva v reálné komunikaci
- nikoliv jen v učebnicích a prac. sešitech
- (Suzić 2018)

Nástin výuky

- E
- U
- R

(I) Složka literárněvýchovná

- E — Pro dnešní hodinu potřebuju, abyste se rozdělili na **obry, čaroděje a skřítky** (↑2. stup.).

(I) Složka literárněvýchovná

- E — Pro dnešní hodinu potřebuju, abyste se rozdělili na **obry, čaroděje a skřítky** (↑2. stup.).

MOŘSKÁ PANNA

Měli jsme si hrát na obry, čarodějnice a skřítky.

Dostal jsem na starost asi osmdesát sedmi- až desetiletých dětí, zatímco si jejich rodiče vyřizovali rodičovské záležitosti, a tak jsem to svoje hejno nahnal do shromažďovací síně kostela a vysvětlil jsem pravidla. Je to hra kámen, nůžky, papír ve větším měřítku a je při ní nutné provádět jistá intelektuální rozhodnutí. Ale ve skutečnosti jde o to, dělat spoustu rámusu a honit se s ostatními tak dlouho, až nikdo neví, na čí straně jste, ani kdo vyhrál.

Zorganizovat plnou místnost rozdováděných školáků do dvou družstev, vysvětlit podstatu hry, dosáhnout konsensu o tom, kdo patří do kterého družstva — to všechno není nic snadného, ale my to díky dobré vůli dokázali a mohli jsme začít.

Vzrušení z honičky dosáhlo vrcholu a já vykřikl: „*Teď* se musíte rozhodnout, co jste — OBR, ČARODĚJ nebo SKŘÍTEK!“

Zatímco se skupinky horečně šeptem radily, něco mě zatahalo za kalhoty. Stojí tam holčička, dívá se nahoru na mě a znepokojeně se ptá tichým hláskem: „A kde mají stát mořské panny?“

Kde mají stát mořské panny?

Dlouhé ticho. *Velmi* dlouhé ticho. „Kde mají stát mořské panny?“ opakuju.

„Ano. Víte, já jsem mořská panna.“

„Mořské panny nejsou.“

„Ale jsou, třeba já jsem!“

(II) Složka literárněvýchovná

- E — Pro dnešní hodinu potřebuju, abyste se rozdělili na **obry, čaroděje a skřítky** (↑2. stup.).
- U — Četba textu „Mořská panna“ (R. Fulghum) — až po větu: „Ale jsou, třeba já jsem!“

MOŘSKÁ PANNA

Měli jsme si hrát na obry, čarodějnice a skřítky.

Dostal jsem na starost asi osmdesát sedmi- až desetiletých dětí, zatímco si jejich rodiče vyřizovali rodičovské záležitosti, a tak jsem to svoje hejno nahnal do shromažďovací síně kostela a vysvětlil jsem pravidla. Je to hra kámen, nůžky, papír ve větším měřítku a je při ní nutné provádět jistá intelektuální rozhodnutí. Ale ve skutečnosti jde o to, dělat spoustu rámusu a honit se s ostatními tak dlouho, až nikdo neví, na čí straně jste, ani kdo vyhrál.

Zorganizovat plnou místnost rozdávaných školáků do dvou družstev, vysvětlit podstatu hry, dosáhnout konsensu o tom, kdo patří do kterého družstva — to všechno není nic snadného, ale my to díky dobré vůli dokázali a mohli jsme začít.

Vzrušení z honičky dosáhlo vrcholu a já vykřikl: „*Teď* se musíte rozhodnout, co jste — OBR, ČARODĚJ nebo SKŘÍTEK!“

Zatímco se skupinky horečně šeptem radily, něco mě zatahalo za kalhoty. Stojí tam holčička, dívá se nahoru na mě a znepokojeně se ptá tichým hláskem: „A kde mají stát mořské panny?“
Kde mají stát mořské panny?

Dlouhé ticho. *Velmi* dlouhé ticho. „Kde mají stát mořské panny?“ opakují.

„Ano. Víte, já jsem mořská panna.“

„Mořské panny nejsou.“

„Ale jsou, třeba já jsem!“

Složka literárněvýchovná

- E — Pro dnešní hodinu potřebuju, abyste se rozdělili na **obry, čaroděje a skřítky** (↑2. stup.).
- U — Četba textu „Mořská panna“ (R. Fulghum) — až po větu: „Ale jsou, třeba já jsem!“
- R — Později. Mnohem později.
- (Spíše projektový den než vyučovací hodina.)

MOŘSKÁ PANNA

Měli jsme si hrát na obry, čarodějnice a skřítky.

Dostal jsem na starost asi osmdesát sedmi- až desetiletých dětí, zatímco si jejich rodiče vyřizovali rodičovské záležitosti, a tak jsem to svoje hejno nahnal do shromažďovací síně kostela a vysvětlil jsem pravidla. Je to hra kámen, nůžky, papír ve větším měřítku a je při ní nutné provádět jistá intelektuální rozhodnutí. Ale ve skutečnosti jde o to, dělat spoustu rámusu a honit se s ostatními tak dlouho, až nikdo neví, na čí straně jste, ani kdo vyhrál.

Zorganizovat plnou místnost rozdováděných školáků do dvou družstev, vysvětlit podstatu hry, dosáhnout konsensu o tom, kdo patří do kterého družstva — to všechno není nic snadného, ale my to díky dobré vůli dokázali a mohli jsme začít.

Vzrušení z honičky dosáhlo vrcholu a já vykřikl: „*Teď* se musíte rozhodnout, co jste — OBR, ČARODĚJ nebo SKŘÍTEK!“

Zatímco se skupinky horečně šeptem radily, něco mě zatahalo za kalhoty. Stojí tam holčička, dívá se nahoru na mě a znepokojeně se ptá tichým hláskem: „A kde mají stát mořské panny?“

Kde mají stát mořské panny?

Dlouhé ticho. *Velmi* dlouhé ticho. „Kde mají stát mořské panny?“ opakují.

„Ano. Víte, já jsem mořská panna.“

„Mořské panny nejsou.“

„Ale jsou, třeba já jsem!“

(III) Uvědomění si významu

- (1) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)

(III) Uvědomění si významu

- (1) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- V každé skupině jsou následující role: **pozorovatel**

(III) Uvědomění si významu

- (1) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- V každé skupině jsou následující role: **pozorovatel, pocitář**

(III) Uvědomění si významu

- (1) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- V každé skupině jsou následující role: **pozorovatel**, **pocitař**, **potřebář**

(III) Uvědomění si významu

- (1) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- V každé skupině jsou následující role: **pozorovatel**, **pocitář**, **potřebář**
- (1. úkol) vymyslete a zapište žádost či prosbu, kterou by obě postavy mohly jedna druhé sdělit, a to tak, aby si vzájemně rozuměly a mohly si případně vyhovět (5–10 minut)

(IV) Uvědomění si významu

- (2) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)

(IV) Uvědomění si významu

- (2) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- Zaměření jednotlivých rolí je následující:

(IV) Uvědomění si významu

- (2) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- Zaměření jednotlivých rolí je následující:
  - **pozorovatel** — *pozoruje*, ale nehodnotí, k čemu dochází mezi dvěma hlavními postavami textu

(IV) Uvědomění si významu

- (2) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- Zaměření jednotlivých rolí je následující:
  - **pozorovatel** — *pozoruje*, ale nehodnotí, k čemu dochází mezi dvěma hlavními postavami textu
  - **pocitář** — odhaluje *pocity* obou hlavních postav během sporu na konci úryvku

(IV) Uvědomění si významu

- (2) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- Zaměření jednotlivých rolí je následující:
  - **pozorovatel** — *pozoruje*, ale nehodnotí, k čemu dochází mezi dvěma hlavními postavami textu
  - **pocitář** — odhaluje *pocity* obou hlavních postav během sporu na konci úryvku
  - **potřebář** — odhaluje, jaké *potřeby* mají, nebo co potřebují obě hlavní postavy během sporu na konci úryvku

(IV) Uvědomění si významu

- (2) Třída rozdělena na skupiny cca po 3 (i distančně to lze)
- Zaměření jednotlivých rolí je následující:
  - **pozorovatel** — *pozoruje*, ale nehodnotí, k čemu dochází mezi dvěma hlavními postavami textu
  - **pocitář** — odhaluje *pocity* obou hlavních postav během sporu na konci úryvku
  - **potřebář** — odhaluje, jaké *potřeby* mají, nebo co potřebují obě hlavní postavy během sporu na konci úryvku
- (2. úkol) **Expertní skupiny** — zástupci jednotlivých rolí vytvoří vlastní skupinu a společně pracují na dále zadaném úkolu (10 □ 15 min.)

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:
- tazatelky

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:
- tazatelky — dle **vzoru** (níže) formulují *žádost*

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:
- tazatelky — dle **vzoru** (níže) formulují *žádost*, kterou by jedna postava na základě *pozorování*

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:
- tazatelky — dle **vzoru** (níže) formulují *žádost*, kterou by jedna postava na základě *pozorování, pocitů*

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:
- tazatelky — dle **vzoru** (níže) formulují *žádost*, kterou by jedna postava na základě *pozorování, pocitů* a *potřeb*

(V) Složka komunikační

- Po návratu z expertních skupin jsou všichni ve skupině tzv. tazatelé, resp:
- tazatelky — dle **vzoru** (níže) formulují *žádost*, kterou by jedna postava na základě *pozorování*, *pocitů* a *potřeb* mohla sdělit postavě druhé

Vzor

Vzor

- *Když vidím/slyším...* (dění kolem — konkrétně)

Vzor

- *Když vidím/slyším...* (dění kolem — konkrétně)
- *cítím (se)...* (vystrašeně, napjatě, nesvá/nesvůj...)

Vzor

- *Když vidím/slyším...* (dění kolem — konkrétně)
- *cítím (se)...* (vystrašeně, napjatě, nesvá/nesvůj...)
- *a potřebuju...* (více času na rozhodnutí...)

Vzor

- *Když vidím/slyším...* (dění kolem — konkrétně)
- *cítím (se)...* (vystrašeně, napjatě, nesvá/nesvůj...)
- *a potřebuju...* (více času na rozhodnutí...)
- *Mohl(a) bys prosím...* (konkr.: 3 minuty počkat)?

(VI) Sdílení

- Jednotlivé skupiny spolu (na)sdílejí své formulace; čtení se mohou zúčastnit až 4 jedinci — každý přečte jednu část (5–10 min.):
  - pozorování
  - pocity
  - potřeby
  - prosba

(VII a) Pokračování — čte každý sám

Neuměla si představit, že by byla obr, čaroděj nebo skřítek. Zнала svou kategorii. Mořská panna. A nechtěla ze hry odejít a postavit se ke stěně, kde měli stát poražení. Chtěla se zapojit tam, kde mořské panny zapadnou do celého schématu. Nechtěla se vzdát své důstojnosti a identity. Považovala za samozřejmé, že pro mořské panny je někde místo, a já vím, kde to je.

Tak tedy kde mají stát mořské panny? Všechny „mořské panny“ — všichni ti, kteří se liší, kteří nezapadají do normy a nevystačí s nabízenými přihrádkami a škatulkami?

Odpovězte na tuhle otázku, a na své odpovědi můžete postavit myšlenkový směr, zemi nebo celý svět.

A jaká že byla v tu chvíli moje odpověď?

(VII b) Týmy

- Žactvo ve skupinách *odhaduje* další vývoj děje.
- Konfrontace *odhadu* s *textem*.
- SWOT analýza *Fulghumova* vs. *vlastního (skupinového)* řešení.
- Vývěska ve třídě či v online prostoru (*linoit.com*)

(VIII) Složka slohová

- Najdi v paměti nedávnou událost, kdys s někým blízkým řešil nějaký konflikt.
  1. text formou volného psaní — pozorování
  2. škrtnout v textu hodnocení (zůstane vidět)
  3. přeformulovat volné psaní na čisté pozorování

Kartičky s emocemi (O. Přibyla)

Zmatek

Bezradnost

Nervozita

Rozpaky

Stud

Nuda

(IX) Složka slohová

- (nikoliv vyjmenuj, ale) *pojmenuj* své *pocity* během daného konfliktu (kartičky s emocemi, příp. appka)
- Na jaké *potřeby* tvé *pocity* poukazují? Pojmenuj je, příp. přidej komentář (dobrovolné sdílení ve dvojicích)
- Formuluj *žádost/prosbu/touhu*, která může příště v podobné situaci zaznít.
- Jak se teď *cítíš*? (Celé na jednom pracovním listu?)

- Jak se teď cítíte?

- Jak se teď cítíte?
- Nejspíše „nijak“, neb tato prezentace neproběhla zážitkovou metodou...

- Jak se teď cítíte?
- Nejspíše „nijak“, neb tato prezentace neproběhla zážitkovou metodou...
- Ale zážitek se může dostavit i ex post:

- Kdo nenásilku neznáte, zkuste se při nejbližší příležitosti chvíli pozorovat a potom pojmenovat pocit, potřebu a vyslovit prosbu.

- Kdo nenásilku neznáte, zkuste se při nejbližší příležitosti chvíli pozorovat a potom pojmenovat pocit, potřebu a vyslovit prosbu. Mně se to daří většinou až večer — s odstupem... ale prosbu lze dotyčnému poslat i přes messenger... :-)

Shrnutí

Shrnutí

- Nenásilnou komunikaci (NK) lze propojit s výukou českého jazyka i literatury (s celostní didaktikou češtiny).

Shrnutí

- Nenásilnou komunikaci (NK) lze propojit s výukou českého jazyka i literatury (s celostní didaktikou češtiny).
- *Celostní* didaktika češtiny (diference + inference + reference).

Shrnutí

- Nenásilnou komunikaci (NK) lze propojit s výukou českého jazyka i literatury (s celostní didaktikou češtiny).
- *Celostní* didaktika češtiny (diference + inference + reference).
- V mé přípravě je *propojení* literární výchovy, *jazykové*, komunikační i tzv. slohové složky (tento trend sledují i návrhy nových RVP).

Shrnutí

- Nenásilnou komunikaci (NK) lze propojit s výukou českého jazyka i literatury (s celostní didaktikou češtiny).
- *Celostní* didaktika češtiny (diference + inference + reference).
- V mé přípravě je *propojení* literární výchovy, *jazykové*, komunikační i tzv. slohové složky (tento trend sledují i návrhy nových RVP).
- Kde byla ta složka *jazyková*? Inference, komunikace, sémantická analýza textu (nikoliv VV apod., ale pozorování, pocity, potřeby, prosba, interpretace textu — psaného i mluveného).

Shrnutí

- Nenásilnou komunikaci (NK) lze propojit s výukou českého jazyka i literatury (s celostní didaktikou češtiny).
- *Celostní* didaktika češtiny (diference + inference + reference).
- V mé přípravě je *propojení* literární výchovy, *jazykové*, komunikační i tzv. slohové složky (tento trend sledují i návrhy nových RVP).
- Kde byla ta složka *jazyková*? Inference, komunikace, sémantická analýza textu (nikoliv VV apod., ale pozorování, pocity, potřeby, prosba, interpretace textu — psaného i mluveného).
- Výstupy RVP? Jen v číslech: ČJL-9-1-01, 02, 9-2-04, 05, 06, 9-3-01, 9-3-03, 9-3-04 :-). Adekvátní výrazové prostředky? Nástroj?

Celostní didaktika češtiny

Adam Veřmiřovský

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY, PdF MU

Literatura

- Suzić, Nenad & Maric, Tatjana & Malešević, Dane. (2018). Effect of Nonviolent Communication Training Program on Elementary School Children. *Arctic*. 71 (8). 35–62.
- FULGHUM, Robert. Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v mateřské školce. Vyd. 8., rozš. 3. Přeložila Lenka FÁROVÁ, přeložil Jiří HRUBÝ. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0831-6.
- FULGHUM, Robert. All I really need to know I learned in kindergarten: uncommon thoughts on common things. New York: Ballantine Books, 1988. ISBN 0-8041-0526-X.

